

PINTÉR-NAGY KATALIN

A szegedi egyetem két világháború közötti régészeti intézetének szerepe a Dél-Alföld régészeti kutatásában

The role of the archaeological institute of the University of Szeged in the archaeological research of the Southern Great Plain between the two world wars. Since the establishment of the Institute of Archaeology, its main objective has been to carry out a thorough archaeological topography of individual regions of the Southern Great Plain. Established for the general research of the Great Plain, the Great Plain Research Committee (1927) and Great Plain Scientific Institute (1943) during the short period of their existence provided only an organizational framework for the research of the Institute of Archaeology, that obtained additional financial resources mainly through them. The impact and influence of the Institute on museums and collections in the area increased significantly from the first half of the 1940s, when the Great Plain Archaeological Cadaster Institute was established in 1941, led by János Banner. The Szeged Institute of Archaeology held a significant role in shaping of the collections into museums in the southern part of the Great Hungarian Plain.

Keywords: Institute of Archaeology, museum history, archaeological collection, Great Plain Archaeological Cadaster Institute, Great Plain Research Committee, Great Plain Scientific Institute

Bevezetés

A felsőoktatási intézmények régészeti intézeteinek/tanszékeinek múzeumszervezésben betöltött szerepére eddig kevés figyelem irányult a kutatásban.¹ Tanulmányomban a szegedi egyetem Archaeológiai Intézetének² a dél-alföldi múzeumokkal való kapcsolatait, valamint az intézet múzeumszervező tevékenységét vizsgálom a két világháború között. Az intézet múzeumszervező tevékenységéhez köthető elsősorban a régió területén végzett számos ásatása, melyekkel több múzeum régészeti gyűjteményét alapozták meg és/vagy gyarapították. Valamint ide sorolható az intézet azon törekvése, hogy saját intézetük és más múzeumok régészeti gyűjteményeinek anyagait kiadják, publikálják. Jelen munkámban azt vizsgálom, hogy a szegedi régészeti intézet milyen hatást gyakorolt az egyes múzeumok, régészeti táruk gyűjteményszervező, rendszerező tevékenységére. A tanulmány elsősorban arra fókuszol

---

¹ Ez alól kivétel Vincze Zoltán a kolozsvári egyetem régészeti intézetének múzeumszervező tevékenységét is bemutató munkája (Vincze 2014, 172–373).

² A szegedi egyetem régészeti intézetének két hivatalos neve is volt a két világháború közötti időszakban: 1924-től 1934-ig Archaeológiai Intézetnek, majd 1934-től Régiségtudományi Intézetnek nevezték (Almanach 1925, 57; Almanach 1934, 136, 138; Évkönyv 1936, 79).

szál, hogy milyen szervezeti keretek segítették ezen kutatásait az intézetnek, valamint vázlatos ismertetést nyújt az intézet ilyen irányú tevékenységéről.³

A Dél-Alföld általános kutatására létrejött szervezetek/intézmények régészeti tevékenységei

Az 1920-as években jelentősebb lendületet vettek az Alföld kutatására irányuló vizsgálatok, melyeknek háttérét különböző bizottságok, szervezetek adták. Budapesten a Magyar Földrajzi Társaság Alföldi Bizottságának munkája is újból beindult,⁴ a debreceni egyetem pedig 1923-ban hozta létre a Tisza István Tudományos Társaság Honismertető (Alföldkutató) Bizottságát.⁵ A szegedi egyetem kutatóiban és oktatóiban is felmerült az az igény, hogy a korábbi mintákat alapul véve a dél-alföldi régió⁶ szisztematikus tudományos kutatását megszervezzék. Ezt a törekvést Klebelsberg Kunó is nagyon szorgalmazta. Fő célkitűzésük volt, hogy a szegedi egyetemen különböző tudományterületek kutatását végző intézetek munkáját összehangolják, valamint ezek a kutatások ténylegesen a Dél-Alföldre fókuszáljanak. Főként a szegedi egyetem oktatói hozták létre 1927-ben az Alföldkutató Bizottságot, mely kilenc szakosztály működését foglalta magában, ezek között nem szerepelt külön a régészet, hanem a második, a Történelmi szakosztályhoz tartozott, ennek ellenére a kezdetektől fogva a tizenkét kutatási program egyikeként, külön szerepelt a régészet.⁷ A Dél-Alföld tanulmányozásának régészeti programját Buday Árpád,⁸ az egyetem régészeti intézetének vezetője állította össze egy rövid, féloldalas közleményben. Ebben szerepelt a különböző gyűjteményekben már meglévő régészeti anyag nyilvántartásba vétele, feldolgozása, közzététele, rendszeres tervátadások végzése, látható régészeti jelenségek (halmok, sáncok stb.) felgyűjtése, dokumentálása, feltárása. Buday hangsúlyozta a térség múzeumai-val való összefogás szükségességét is, fontosnak tartotta, hogy a szegedi, kecskeméti, szentesi, kiskunfélegyházi, gyulai és békéscsabai múzeum szakemberei is bekapcsolódjanak a bizottság munkájába.⁹ A Dél-Alföld régészeti kutatási eredményeit a szegedi intézet munkatársai döntő többségében az 1924-ben indított saját intézeti folyóiratukban, a *Dolgozatok*ban tették közzé, de emellett a tanulmányaik egy része a *Szegedi Alföldkutató Bizottság Könyvtára* füzeteiben, valamint a Csanádvármegyei Könyvtár sorozatban is megjelent.¹⁰ A bizottság szakosztályainak, kutatóinak összehangolt működését nehezítette, hogy noha

³ Az egyes múzeumok, gyűjtemények egyenkénti, beható vizsgálata nem célja a tanulmánynak. Erről lásd angol nyelven Pintér-Nagy 2020.

⁴ A Magyar Földrajzi Társaság hozta létre Alföldi Bizottság néven 1909-ben (Bartucz 1946, VIII). Megjegyzendő, hogy a szegedi Régészeti Intézet már 1925 tavaszán felvette a bizottsággal a kapcsolatot, és anyagi támogatást kért Magyarcsanád–Bökény lelőhely feltárásához (MNL CSML VIII. 16. [1924–1925] 1. doboz, 19. Csanád megyei kutatások iratboríték, 302/1924–25. sz. irat).

⁵ Bakó 1984, 91–92.

⁶ A bizottság létrehozói a Duna–Tisza közének déli részét és a Tiszántúl Körösök völgyétől délre eső részét kutatták (SZAB 1927, 3).

⁷ SZAB 1927, 3; Vajda 2019, 48–51.

⁸ A szegedi Archaeológia Intézet első vezetőjének, Buday Árpádnak a munkásságáról lásd FJTE RI 1937, valamint a *Dolgozatok az Erdélyi Múzeum Érem- és Régiséggyűjtéséből* Új sorozat XII–XIII. (22–23) 2017–2018 (2021) számában megjelent tanulmányokat.

⁹ Buday 1927, 4.

¹⁰ Például Banner 1928; Banner 1929; Banner 1930; Bálint 1941.

rendelkezett elnökséggel,¹¹ mégis inkább a szakosztályok laza kapcsolatából felépülő, kevésbé központosított szervezet volt. Az egyetem különböző intézetei önállóan, egymástól függetlenül végezték a kutatásaikat, nem épült ki a bizottságban egy olyan központi szerv, mely a különböző tudományterületek kutatásait összefogta, koordinálta volna. A harmincas években a kutatásokra fordítható anyagi támogatások is jelentősen elapadtak,¹² és a bizottság működése is fokozatosan elhalt,¹³ de nem szűnt meg teljesen.¹⁴ Ennek ellenére az Alfölddel kapcsolatos kutatások nem álltak le, több intézet tovább folytatta ez irányú működését. Hatványozottan igaz volt ez a régészeti intézet munkásságára is.

Az Alföldkutató Bizottság munkájának folytatására szervezték meg 1943-ban a szegedi egyetemen az Alföldi Tudományos Intézetet Bartucz Lajos vezetésével és a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium (VKM) támogatásával.¹⁵ Fontos hangsúlyozni, hogy míg az 1941-ben, illetve az 1943-ban létrejövő Erdélyi Tudományos Intézet és Dunántúli Tudományos Intézet alapításában, megszervezésében központi szerepet játszott a VKM,¹⁶ addig az Alföld kutatására létrejövő intézet alapításában és működtetésében is hangsúlyosabb szerepet vállalt a szegedi egyetem, mint a VKM.¹⁷ A rendelkezésünkre álló adatok alapján úgy tűnik, hogy ez az intézet rövid fennállása során nem hozott létre szakosztályokat, hanem az alföldkutatásban érdekelt egyes tudományterületek (például néprajz, régészet, történettudomány, antropológia stb.) egyetemi intézetei foglalmazták meg saját kutatási programjukat, és a kutatásaik során felhasználták az Alföldi Tudományos Intézet támogatását.¹⁸ Maga az intézet saját folyóiratot is alapított, melynek két száma jelent meg.¹⁹ Az intézet régészeti

¹¹ A bizottság elnökéül Somogyi Szilvesztert, a szegedi polgármestert, ügyvezető elnöknek Kogutowicz Károly geográfust választották meg. Kogutowicz volt a bizottság létrehozásának egyik legfőbb inspirálója és a bizottság tényleges irányítója (Vajda 2019, 49–50).

¹² Erre az időszakra tehető, hogy Buday és a bizottság ügyvezető elnöke, Kogutowicz közötti kapcsolat jelentősen megromlott, ami ahhoz vezetett, hogy 1936-ben Buday kilépett az Alföldkutató Bizottságból (MNL CSML VIII. 16. [1935–1936] 9. doboz, 12. Vegyes iratboríték, 262/1935–36.). A régészeti intézet azonban továbbra is a bizottság részét képezte.

¹³ Bartucz 1946, IX–X.

¹⁴ A rendelkezésünkre álló iratok alapján úgy tűnik, hogy Bartucz Lajos véleményével (Bartucz 1946, IX; Kósa 1977a, 69) ellentétben, a bizottság nem szűnt meg teljesen az 1930-as években, ha másként nem is, de névlegesen biztosan létezett még az 1940-es évek elején is (MNL CSML VIII. 5. [1940–1949], 260/1942–43. irat).

¹⁵ Bartucz 1946, X–XI; Vajda 2019, 74–76; Kósa 1977a, 69.

¹⁶ Kósa 1977b, 627–628; Kósa 1977c, 713.

¹⁷ Kogutowicz Károly már 1941-ben a Szegeden létrejött új egyetemen (M. Kir. Horthy Miklós Tudományegyetem) hívta össze az Alföldkutató Bizottságot és azokat a nem bizottsági tagokat, akik az Alföld kutatásával foglalkoztak. Az összegyűltek, Kogutowicz Károly javaslatára, indítványozták egy új intézet létrehozását Alföldi Tudományos Intézet néven (MNL CSML VIII. 5. [1940–1949], 260/1942–43. irat). A Szegeden megalakuló intézet szervezeti szabályzatában hangsúlyosan megjelenik a szegedi egyetem szerepe. Például az intézet vezetőjét az egyetem felterjesztésére nevezi ki a vallás- és közoktatásügyi miniszter, az intézet vezetője mellé egy, az egyetemi karok által delegált, az egyetemi tanács által elfogadott bizottságot hoznak létre (MNL CSML VIII. 5. [1940–1949], 1200/1942–43. irat). Ez az egyetemmel való szoros kapcsolat 1948-ig fennmaradt, amikor hivatalosan is közvetlenül a VKM alá rendelték az intézetet (Bartucz 1948b, 336).

¹⁸ Bartucz 1946, XII–XV.

¹⁹ ATIÉ 1946; ATIÉ 1948.

programját a régészeti intézet új vezetője, Banner János készítette el,²⁰ aki Buday korábbi alapvetéseire építve, de sokkal részletesebben állította össze az Dél-Alföld régészeti kutatási tervét. Banner az Alföld múzeumait és egyéb gyűjteményeit bemutatva vette sorra, hogy a Buday által felállított programtervben megfogalmazott célkitűzések mennyire valósultak meg az elmúlt 15 évben a Dél-Alföld régészeti kutatása szempontjából, valamint milyen feladatok várnak még a kutatókra.²¹ A Bartucz által vezetett intézet a régészeti intézet ásatásait támogatta anyagilag,²² és az alföldkutató intézet évkönyvében is jelent meg néhány tanulmányuk.²³ A második világháborút követően szinte teljesen elapadtak az intézet fenntartásához szükséges anyagi források, majd rövid időn belül meg is szűnt az intézet.²⁴

Ha megnézzük a régészeti intézet tevékenységét, azt látjuk, hogy az intézetnek a megalakulásától kezdve fő célkitűzése volt, hogy a Dél-Alföld egy-egy régiójának alapos régészeti topográfiáját végezzék el. Összességében azt mondhatjuk, hogy az Alföld általános kutatására létrehozott bizottság és intézet fennállásuknak a rövid periódusaiban csupán szervezeti keretet adtak az régészeti intézet kutatásainak, és főként plusz anyagi forrásokat biztosítottak.

Az Alföldi Régészeti Kataszteri Intézet és előzményei

Buday Árpádban és Banner Jánosban már a Régészeti Intézet 1924-es létrejöttétől kezdve megfogalmazódott az a nagy ívű kutatási terv, hogy egy-egy régió/megye teljes körű régészeti topográfiáját készítsék el.²⁵ Az 1920-as években kutatási területként Békés és Csanád megye térsége merült fel. Anyagi források hiányában azonban ekkor egyik nagyszabású terv sem valósult meg, de mindkét megye régészeti kutatásában értek el részeredményeket (például Ószentiván, Bánkút határában zajló régészeti feltárások). Ez a helyzet 1928-ban, majd 1935-ben változott meg, amikor Hódmezővásárhely városával és a Csanádvarmegyei Történelmi és Régészeti Társulattal kötött megállapodásaik eredményeképpen rendszeres anyagi támogatással egy-egy régió (Hódmezővásárhely, Csanád vármegye) szisztematikusan kutatását kezdhették el. Valamint a két professzor tanítványai egy-egy régió vagy/és korszak kutatásában értek el jelentős eredményeket. Példaként említhetjük Párducz Mihály szarmata korpuszát,²⁶ míg Bálint Alajos Csanád, Arad és Torontál megyék középkori ka-

²⁰A szegedi Archaeológiai Intézet második vezetője, Banner János munkásságáról lásd Fodor 1990; Szabó 1989; MÉL 2001.

²¹Banner 1946, 107–130.

²²Banner 1990, 186.

²³Például Párducz 1946, 131–148; Foltiny – Korek 1946, 149–190.

²⁴A Szegedhez szorosan kötődő Ortutay Gyula vallás- és közoktatásügyi minisztersége reménységűként jelentett Bartucz számára, amikor is 1948-ban közvetlenül a minisztérium alá rendelték az intézetet, és államsegély tette lehetővé a további kutatómunkát. Az intézet nyilvános felolvasóüléseket tartott, és az évkönyvkiadás mellett monográfiák kiadását, valamint jelentős személyi bővítést tervezett (Bartucz 1948a, 336–337). Ezek a remények azonban nem váltak valóra, az Alföldi Tudományos Intézet rövid időn belül, 1949-ben teljesen megszűnt (Kósa 1977a, 69; Vajda 2019, 76–78). Régészeti szempontú kutatások azonban már abszolút nem jellemzik ezt az utolsó, rövid időszakot.

²⁵Buday már 1925-ben úgy fogalmaz, hogy „...intézetünk legelső nagyszabású terve az volna, hogy Békés megye területének tudományos archaeológiai felkutatásával a nagy Alföld tudományos megismerését előbbre vigye.” (MNL CSML VIII. 16. [1924–1925] 1. doboz, 19. Békés megyei kutatások iratboríték, 311/1924–25. sz. irat).

²⁶Párducz 1931; Párducz 1941.

taszterét,²⁷ Széll Márta pedig a Csongrád megyei 11–16. századi anyaggyűjtéseit tette köz-zé.²⁸

A Régészeti Intézet a Dél-Alföldön zajló ásatai mellett kezdetektől fogva jó kapcsolatot ápol a térség múzeumaival, köztük a Csallány Gábor vezetése alatt álló szentesi, a Móra Ferenc által irányított szegedi múzeummal, valamint a gyulai múzeum vezetőjével, Implom Józseffel.²⁹ Emellett az intézet hangsúlyozottan odafigyelt arra, hogy egyik múzeum érdekeit se sértse meg a kutatásaival.

Az intézetnek a térség múzeumaira, gyűjteményeire gyakorolt hatása és befolyása az 1940-es évek első felétől növekedett meg jelentősebben. 1941-ben a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium – a szegedi egyetem Régészeti Intézetének vezetője, Banner János inspirálására – jóváhagyta az Alföldi Régészeti Kataszteri Intézetet megszervezését.³⁰ Ez és – az 1943-ban alapított, régészeti feladatokat is felvállaló – Alföldi Tudományos Intézet hivatalosan teljesen elkülönült egymástól, hiszen az előbbit a minisztérium hozta létre,³¹ az utóbbi pedig főként egyetemi alapítású volt.³² A gyakorlatban azonban teljesen összefonódott a két intézmény munkássága, ugyanis mindkettő régészeti kutatásait a szegedi egyetem Régészeti Intézete végezte.

Banner János tanszékvezető irányította és munkatársaival közösen végezte a munkát. Banner ekkor alapvetően hat kollégájára támaszkodhatott: Párducz Mihályra, Foltiny Istvánra, Széll Mártára és Korek Józsefre, valamint Boros Ilona rajzolóra, főlaboránsra és Broda Sándor fotósra és laboránsra.³³

A cél az volt, hogy egy regionális központot hozzanak létre az Alföldi Régészeti Kataszteri Intézetben (vagyis a szegedi egyetem Régészeti Intézetében), ahol az összes dél-alföldi lelőhely adatbázisa elérhető és kutatható lett volna. Tevékenységüknek két fő eleme volt: egyrészt a gyűjtemények régészeti anyagainak restaurálását, rendszerezését, leltározását végezték volna el, valamint a legtöbb esetben kiállítást is rendeztek az egyes intézményekben. A kiállítások nagyjából ugyanazt a rendszert követték, a leletekre fókuszálva

²⁷ Bálint 1941.

²⁸ Széll 1940; Széll 1941.

²⁹ Csallány Gábor több ásatási anyagát publikálta a szegedi *Dolgozatokban* (például Csallány 1936, 71–89), Móra Ferenc és Buday Árpád családilag is szoros barátságot ápol, emellett Móra is publikált a *Dolgozatokban* (például Móra 1925, 18–25). A gyulai múzeum vezetője, Implom József gyakran kért szakmai tanácsot a szegedi régészeti intézet munkatársaiktól, és néhányszor publikált a *Dolgozatokban* (MNL CSML VIII. 16. [1929–1930] 1. doboz, 6. Múzeumok, könyvtárak iratboríték, 26/1929–30. irat; Implom 1935, 234–237; Dankó 1989, 20–21).

³⁰ Banner 1942, 46; Banner 1943a, 214–215. Banner János már korábban, 1932-ben is tervbe vette a kataszteri intézet létrehozását, ami azonban a teljes országra kiterjesztette volna a kutatást. Ez a Magyar Régészeti Kataszteri Intézet az egész ország területéről gyűjtötte volna össze a lelőhelyeket, de ez a törekvése akkor nem valósult meg. Az Alföldi Régészeti Kataszteri Intézet alapvetően ugyanebből a célból jött létre, csak „szerényebb keretek között”, a Dél-Alföldre fókuszálva (Banner 1932; Banner 1943a, 214; Bondár 2017, 108–109). Banner saját visszaemlékezése szerint ezt az új intézetet egyfajta „fájdalomdíjnak” szánta a minisztérium Bannernak, amiért nem őt nevezték ki a Szegedről visszaköltözött kolozsvári egyetem régészeti intézetének az élére (Banner 1990, 157–158).

³¹ Banner 1943a, 214–215.

³² MNL CSML VIII. 5. (1940–1949), 260/1942–43., 1200/1942–43. iratok.

³³ Banner 1943a, 214–215.

mutatták be az adott térség történetét, a fő rendezési elv a kronológia volt.³⁴ Másrészt a kataszteri intézet adatbázisát alapozták volna meg ezeknek a gyűjteményeknek a nyilvántartásával. Leírókartonon rögzítették a leletanyag adatait (leltári szám, kor, lelőhely, leírás, méret, a lelet őrzésének a helye, irodalom), rajzát és fotóját.³⁵

A ránk maradt iratanyagokban sajnos nem maradt fenn lista azon gyűjteményekről, múzeumokról, amelyek anyagát fel akarták dolgozni. Banner János precizitását és tervező munkáját ismerve, biztosan lehetett konkrét intézményeket, gyűjteményeket felsoroló jegyzék. Banner 1943-as munkája szerint az intézet működési köre kezdetben a „kecskeméti és szegedi városi múzeumok gyűjtő körzetébe” tartozó gyűjteményekre terjedt volna ki.³⁶ Egy másik munkában csak általánosan az Alföld déli részét határozták meg kutatási helyszíneként.³⁷ Csak arra vonatkozóan van konkrét adatunk, hogy mely gyűjtemény anyagát dolgozták fel teljesen vagy részben a kataszteri intézet rövid fennállása során. Első körben a saját, tehát az egyetem Archaeológiai Intézetének gyűjteményéhez kapcsolódó Arad, Torontál és Csongrád megye területén zajló ásatások és leletanyagok fotóit rendszerezték, katalogizálták, valamint az intézet Hódmezővásárhely határában 1928-tól folyó rendszeres régészeti kutatásainak eredményeképpen létrejövő vásárhelyi régészeti anyagait katalogizálták.³⁸ 1942-ben Békés megyében a békési gimnázium iskolai gyűjteményét rendszerezték.³⁹ 1943-ban Csanád vármegye területéről – főként a régészeti intézet ásatásainak anyagából és a korábbi gyűjtésekből – származó leletekből hozták létre a makói múzeum régészeti gyűjteményét.⁴⁰ Végül a zombori és a szegedi múzeum régészeti anyagával foglalkoztak. A hat gyűjtemény/múzeum közül érdemes kiemelni a zombori tár példás rendszerezését, amelyet egyébként maga Banner is mintaként akart állítani a továbbiakban tervezett múzeumi munkák elé.⁴¹ Úgy tűnik azonban, hogy a gyűjtemények kiválasztásában nem volt teljesen szabad keze az intézetnek, ugyanis e két utóbbi múzeum tárgyaival a Közgyűjtemények Országos Főfelügyelősége megbízásából dolgoztak.⁴²

Banner a kataszteri intézet kutatási eredményeinek közzététele érdekében kiadványsorozatot hozott létre *Fontes rerum archaeologicarum Hungaricarum* címmel. Ebben a sorozatban többek között az általuk feldolgozott múzeumok régészeti gyűjteményeiből készített katalógusokat adták volna ki.⁴³

A kataszteri intézet léte lényegében összefonódott Banner János személyével, így – bár még nevében létezett a II. világháborút követően is rövid ideig⁴⁴ – Banner 1946-os Szegedről történő végleges távozásával⁴⁵ a kataszteri intézet is megszűnt.

³⁴ Ezzel párhuzamosan a gyűjtemény múzeumőrével is elsajátították a műtárgyvédelem és a nyilvántartás alapvető munkafolyamatait (Banner 1943a).

³⁵ Banner 1943a.

³⁶ Banner 1943a, 215.

³⁷ Korek 1990, 20.

³⁸ Banner 1943a, 215; Banner 1990, 176–177; Pintér-Nagy 2020, 156–158.

³⁹ Banner 1943a, 215; S. Turcsányi 2005, 3, 10–11; Pintér-Nagy 2020, 158.

⁴⁰ Banner 1943b; Sipos 2017; Pintér-Nagy 2020, 160–161.

⁴¹ Banner 1943c; Korek 2000, 481–482; Pintér-Nagy 2020, 159–162.

⁴² Banner 1943a, 215–216; Banner 1990, 176–177. Banner a kataszteri munkákhoz sorolta Foltiny István Collegium Hungaricum-ösztöndíj keretében végzett berlini múzeumi kutatásait is, melyek során Foltiny összegyűjtötte a magyarországi lelőhelyekről származó leleteket (Foltiny 1943, 218–220).

⁴³ Banner 1943a, 216, 217; Korek 1990, 20.

⁴⁴ MNL CSML VIII. 16. (1945–1947) 16. doboz, iratszám nélkül/1945.

Befejezés

A szegedi egyetem régészeti intézete az 1920-as évektől kezdve jelentős szerepet vállalt a dél-alföldi múzeumok és gyűjtemények kialakításában, rendszerezésében. Munkáját egyrészt a Dél-Alföld általános kutatására létrejött szervezetek/intézmények segítették, 1927-től az Alföldkutató Bizottság, 1943-tól az Alföldi Tudományos Intézet. Az egyetem Archaeológiai Intézetének a múzeumszervező tevékenysége 1941-től vált különösen jelentőssé, amikor is létrehozták az Alföldi Régészeti Kataszteri Intézetet. A II. világháború kellős közepén, viszonylag rövid időn belül több múzeum gyűjteményének rendszerezésében volt jelentős szerepe a régészeti intézetnek. A háború azonban mind az Alföldi Tudományos Intézetet, mind az Alföldi Régészeti Kataszteri Intézetet elsodorta, majd az 1950-es évek elején az Archaeológiai Intézetet is megszűntették. Összességében azt mondhatjuk, hogy a különböző bizottságok és intézetek plusz szervezeti keretet adtak a szegedi egyetem régészeti intézetében folyó kutatásoknak, és nem elhanyagolható módon anyagilag is támogatták azokat.

Banner János a *Délvidéki Szemle* 1944-es számában írt cikkében arra kereste a választ, hogy mi az egyetem feladata a régészeti kutatásban, és miben különbözik a múzeumok feladataitól a tevékenysége. Ő úgy fogalmazta meg, hogy a múzeumnak az anyag összegyűjtése, míg az egyetemnek a tudományos feldolgozás és egy-egy régió vagy korszak régészeti anyagából történő szintézis elkészítése a fő feladata.⁴⁶ Nyilván ma már számos ponton lehet vitatni Banner véleményét, de a vázlatos munkámból is kiderül, hogy ennél jóval többet vállalt magára a szegedi egyetem régészeti intézete a dél-alföldi múzeumok/gyűjtemények terén. Szintézisek mellett egyes gyűjtemények múzeummá történő formálásában (például Hódmezővásárhely, Makó) is jelentős szerepe volt, valamint gyűjtemények rendszerezésében, nyilvántartásában és a köznevelésben (kiállítások rendezésében, ismeretterjesztő előadásokban). Az egyetem kutatói szerepe mellett természetesen fontos hangsúlyozni az oktatóit is, de ez nemcsak a jövődő régészszakosok kinevelésében nyilvánult meg, hanem a múzeumok őreinek képzésében is (például Zombor).

Bibliográfia

Források

MNL CSML VIII. 5. (1940–1949)

Magyar Nemzeti Levéltár, Csongrád Megyei Levéltár, Intézetek, intézmények, a Szegedi Horthy Miklós Tudományegyetem Rektori Hivatala (1940–1949). Szeged.

MNL CSML VIII. 16.

Magyar Nemzeti Levéltár, Csongrád Megyei Levéltár, Intézetek, intézmények, a Szegedi Tudományegyetem Régészeti Intézetének iratanyaga. Szeged.

Irodalom

Almanach 1925 = *A Magyar Ferencz József-Tudományegyetem Almanachja 1924–1925*. Szeged.

⁴⁵ Bóna 1990, 43.

⁴⁶ Banner 1944, 410.

- Almanach 1934 = *A Magyar Ferencz József-Tudományegyetem Almanachja 1933–1934.* Szeged.
- ATIÉ 1946 = *Az Alföldi Tudományos Intézet Évkönyve 1.* (1944–1945) Szeged.
- ATIÉ 1948 = *Az Alföldi Tudományos Intézet Évkönyve 2.* (1946–1947) Szeged.
- Bakó 1984 = Bakó E.: A Debreceni Tisza István Tudományos Társaság történetéhez. *A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve 11:* 91–106.
- Bálint 1941 = Bálint A.: *Csanád, Arad és Torontál K. E. E. vármegyék régészeti katasztere.* (Csanádvármegyei Könyvtár 37.) Makó.
- Banner 1928 = Banner J.: *Az őszentiváni ásatások.* (A Szegedi Alföldkutató Bizottság Könyvtára 2/1.) Szeged.
- Banner 1929 = Banner J.: *A szőregi La-Tène temető.* (A Szegedi Alföldkutató Bizottság könyvtára 2/5.) Szeged.
- Banner 1930 = Banner J.: Középkori emlékek a nyársapáti templompartról. (A Szegedi Alföldkutató Bizottság könyvtára 2/7.) Szeged.
- Banner 1932 = Banner J.: A Magyar Régészeti Kataszteri Intézet szervezéséről. *Dolgozatok 8:* 266–270.
- Banner 1942 = Banner J.: Régészeti feladatok a Délvidéken. *Délvidéki Szemle 1:* 45–51.
- Banner 1943a = Banner J.: A Horthy Miklós-Tudományegyetem Alföldi Régészeti Kataszteri Intézete. *Dolgozatok 19:* 214–217.
- Banner 1943b = Banner J.: A csanádvármegyei régiséggyűjtemény felállítása. *Dolgozatok 19:* 217.
- Banner 1943c = Banner J.: A Bácskai Múzeum megnyitása Zomborban. *Délvidéki Szemle 2:* 563–564.
- Banner 1944 = Banner J.: Egyetemünk régészeti feladatai. *Délvidéki Szemle 3/1:* 406–410.
- Banner 1946 = Banner J.: Az Alföldi Tudományos Intézet régészeti feladatai. *ATIÉ 1* (1944–1945): 107–130.
- Banner 1990 = Banner J.: *Békés–Kolozsvár–Jászberény–Szeged (Banner János emlékiratai 1945-ig).* (Forráskiadványok a Békés Megyei Levéltárból 15.) Sajtó alá rendezte Jankovich B. D. Gyula.
- Bartucz 1946 = Bartucz L.: Beköszöntő. Pár szó az alföldkutatásról. *ATIÉ 1* (1944–1945): VII–XVI.
- Bartucz 1948a = Bartucz L.: Jelentés az Alföldi Tudományos Intézet 1947/48. évi működéséről. *ATIÉ 2* (1946–1947): 336–337.
- Bartucz 1948b = Bartucz L.: Az Alföldi Tudományos Intézet munkatársainak megjelenésére váró dolgozatai. *ATIÉ 2* (1946–1947): 338–340.
- Bondár 2017 = Bondár M.: A topográfia előzményei és kezdetei. A topográfia a Régészeti Intézetben. In: *Magyarország régészeti topográfiája. Múlt, jelen, jövő.* Szerk. Benkő E. – Bondár M. – Kolláth Á. Budapest, 103–124.
- Bóna 1990 = Bóna I.: A budapesti egyetem professzora. In: Fodor 1990, 43–79.
- Buday 1927 = Buday Á.: Az Alföld kutatásának archaeologiai programja. *Föld és ember 7/3:* 167.
- Csallány 1936 = Csallány G.: Ujabb jazig temetők Szentés határában. *Dolgozatok 12:* 71–84.
- Dankó 1989 = Dankó I.: Banner János és a Békés megyei múzeumügy. In: Szabó 1989, 14–24.

- Évkönyv 1936 = *A Magyar Ferencz József-Tudományegyetem Évkönyve 1934–1935. és 1935–1936. tanévről.* Szeged.
- Fodor 1990 = *Emlékkönyv Banner János születésének 100. évfordulójára.* Szerk. Fodor I. Szeged.
- Foltiny 1943 = Foltiny I.: Magyarországi eredetű régészeti leletek a berlini „Staatliches Museum für Vor- und Frühgeschichte” gyűjteményében és raktárában. *Dolgozatok* 19: 218–220.
- Foltiny – Korek 1946 = Foltiny I. – Korek J.: A csecstói középkori templom és temetők. *ATIÉ* 1 (1944–1945): 149–190.
- FJTE RI 1937 = A Ferencz József Tudományegyetem Régiségtudományi Intézete: Dr. Buday Árpád 1879–1937. *Dolgozatok* 13: 1–24.
- Implom 1935 = Implom J.: Érdekes gyulai lelet. *Dolgozatok* 11: 234–235.
- Korek 1990 = Korek J.: Banner János és a „szegedi régészeti iskola” (1922–1945). In: Fodor 1990, 9–28.
- Korek 2000 = Korek J.: Életem és korom. Irodalmi hivatkozásokkal és jegyzetekkel ellátva: Anders A. – Köhegyi M. *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve/Studia Archaeologica* 6: 469–497.
- Kósa 1977a = Kósa L.: Alföldi Tudományos Intézet. In: MNL 1977, 69.
- Kósa 1977b = Kósa L.: Dunántúli Tudományos Intézet. In: MNL 1977, 628–629.
- Kósa 1977c = Kósa L.: Erdélyi Tudományos Intézet. In: MNL 1977, 713.
- MÉL 2001 = *Magyar életrajzi lexikon 1000–1990.* Főszerk. Kenyeres Á. Budapest. Elektronikus dokumentum: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/index.html> (letöltés dátuma: 2022. május 30.)
- MNL 1977 = *Magyar néprajzi lexikon* I. Főszerk. Ortutay Gy. Budapest.
- Móra 1925 = Móra F.: A csókai őstelepről. *Dolgozatok* 1: 18–25.
- Párducz 1931 = Párducz M.: A nagy magyar Alföld római kori leletei. *Dolgozatok* 7: 74–186.
- Párducz 1941 = Párducz M.: *A szarmatakor emlékei Magyarországon.* (Archaeologia Hungarica 25.) Budapest.
- Párducz 1946 = Párducz M.: A csongrádi leletek. *ATIÉ* 1 (1944–1945): 131–148.
- Pintér-Nagy 2020 = Pintér-Nagy K.: Relationship between the Institute of Archaeology of Szeged and Provincial Museums in the Southern Part of the Great Hungarian Plain. I. In: “...how badly we need the so much desired palace of culture”. *Collectors, Founders, Museums in Eastern Europe in the 19th–20th Century.* Proceedings of the International Conference on Museum History held at Jónás András Museum, Nyíregyháza, November 11–13, 2019. Ed. Kulcsár, V. Nyíregyháza, 151–168.
- S. Turcsányi 2005 = S. Turcsányi I.: *A Jantyk Mátyás Múzeum régészeti gyűjteményének története és régészeti kiállításai.* (Békési Téka 30.) Békés.
- Sipos 2017 = Sipos C.: A Csanádvármegyei történeti és régészeti társulat története. *A Makói József Attila Múzeum Évkönyve* 1: 170–192.
- SZAB 1927 = A szegedi Alföldkutató Bizottság. *Föld és ember* 7/3–4: 166–167.
- Szabó 1989 = *Banner János emlékezete születésének centenáriumán.* Szerk. Szabó F. Békéscsaba–Szeged.
- Széll 1940 = Széll M.: Elpusztult falvak, XI–XVI. századbéli régészeti leletek Szeged és Hódmezővásárhely határában. *Dolgozatok* 15: 159–180.

- Széll 1941 = Széll M.: Elpusztult falvak, XI–XVI. századbeli régészeti leletek Csongrád vármegye területén. *Dolgozatok* 16: 169–173.
- Vajda 2019 = Vajda T.: A tudományos szegedi Alföld-kutatás első évtizedei (1928–1949). In: *Tudomány, oktatás, kultúra a két világháború közötti Magyarországon*. Szerk. M. Pelesz N. Szeged, 38–78.
- Vincze 2014 = Vincze Z.: *A kolozsvári régészeti iskola a Pósta Béla-korszakban (1899–1919)*. Kolozsvár.